

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ
METHODS OF TEACHING ENGLISH

UOT 372.881.111.1

Ülviyyə Murad qızı Məmmədova
Mingəçevir Dövlət Universitetinin müəllimi

SAĞLAMLIQ İMKANLARI MƏHDUD UŞAQLARA İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNİN
SƏMƏRƏLİ YOLLARI

Ульвия Мурад гызы Мамедова
преподаватель Мингячевирского Государственного Университета

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ ДЕТЕЙ С
ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ

Ulviya Murad Mammadova
lecturer at Mingachevir State University

EFFECTIVE WAYS OF TEACHING ENGLISH TO CHILDREN WITH DISABILITIES

Xülasə. İnküziv təhsil sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təhsil hüququnun həyata keçirilməsinə, eyni zamanda, cəmiyyətə inteqrasiyasına şərait yaradır. İnküziv təhsil hər bir uşağın əsas hüquqlarından biridir. Məqalədə sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlara ingilis dilinin öyrədilməsinin səmərəli yollarından bəhs olunur.

Açar sözlər: *inküziv, şagird, təlim, ingilis dili, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar, təlim metodları*

Резюме. Инклюзивное образование обеспечивает доступ к праву на образование для детей с ограниченными возможностями здоровья, позволяя им интегрироваться в общество. Инклюзивное образование является одним из основных прав каждого ребенка. В статье описаны эффективные способы обучения английскому языку детей с ограниченными возможностями здоровья.

Ключевые слова: *инклюзия, ученик, обучение, английский язык, дети с ограниченными возможностями здоровья, методы обучения*

Summary. Inclusive education provides access to the right to education for children with limited means, while enabling them to integrate into society. Inclusive education is one of the basic rights of every child. The article describes effective ways to teach English to children with limited health opportunities.

Key words: *inclusion, student, teaching, English, children with disabilities, teaching methods*

Günümüzün aktual problemlərindən biri də sağlamlıq imkanları məhdud olan insanların təhsil almasıdır. Müasir dövrdə dünya təhsil sistemində sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların fərdi şəkildə, təcrid olunmuş formada xüsusi təhsil almaları düzgün amil kimi qiymətləndirilmir. Çünki bu cür yanaşma uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyasına mənfi təsir göstərir.

Hazırda ölkəmizdə 60 minə yaxın sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaq var. Onlardan

yalnız 12 mini təhsilə cəlb olunub, o cümlədən onların 1105-i xüsusi məktəblərdə, 2664-ü xüsusi internat məktəblərində, 7750-i evdə, 268-i isə inküziv təhsil alır. Təhsilə cəlb olunanların əksəriyyəti xüsusi məktəb və internat məktəblərdə oxuyurlar. Belə təlim-tərbiyə uşağın diqqətini onun defektinə cəmləyir. Onlar digər uşaqlarla ünsiyyətə girməkdə çətinlik çəkir və özlərini bir növ cəmiyyətdən təcrid olunmuş kimi hiss edirlər.

Azərbaycanda “İnklüziv təhsil layihəsi”nin icrasına 2005-ci ildən start verilmişdir. Nazirlər Kabinetinin 3 fevral 2005-ci il tarixli, 20 nömrəli qərarına əsasən “Azərbaycan Respublikasında xüsusi qayğıya ehtiyacı olan (sağlamlıq imkanları məhdud) uşaqların təhsilinin təşkili üzrə inkişaf proqramı təsdiq edilmişdir. Bununla yanaşı, Heydər Əliyev Fondu dövlət himayəsində olan uşaqların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, müvafiq təsnifata uyğun olaraq bütün kateqoriyadan olan sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların ölkə üzrə qeydiyyatının aparılması və təhsilə cəlb edilməsi, xüsusi təhsil müəssisələrinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində məqsədyönlü işlər görüb.

Ümumi təhsil müəssisələri çərçivəsində əlilliyi olan uşaqların inklüziv təhsili müasir təhsil sisteminin təxirəsalınmaz problemlərindən biridir və bu uşaqların təhsil prosesinə həqiqi və tam cəlb edilməsi və iştirakı üçün ən mübit şəraitin yaradılmasını təmin etmək bütün müəllimlər üçün çətin bir vəzifədir.

Beləliklə, inklüziv təhsil şəraitində əlilliyi olan uşaqlara xarici dilin öyrədilməsi problemi müasir pedaqoji elmlərdə mübahisəli məsələlərdən biridir. Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların inklüziv təhsili problemi xüsusilə xarici dilin müəllimləri üçün mürəkkəbdir. Xarici ölkələr uşaqların birgə təhsili üzrə zəngin və uğurlu təcrübə toplamışlar. Lakin xarici tədqiqat ədəbiyyatının təhlili göstərdi ki, inklüziv təhsil şəraitində əlilliyi olan uşaqlara xarici dilin öyrədilməsi üçün effektiv texnologiyanın seçilməsi hələ də mübahisəlidir. Bir tərəfdən, bu problem təhsil sistemində ənənəvi baxışa görədir ki, xarici dilin öyrədilməsi mürəkkəb prosesdir, xüsusilə də psixofiziki qüsurlu uşaqlar üçün. Əlilliyi olan uşaqların təhsil yükünü azaltmaq məqsədilə, bu yaxınlara qədər onlara əlavə dil kimi xarici dil öyrətmək yersiz hesab olunurdu. Xarici dilin tədrisi prosesinin spesifikliyi bu prosesin maksimal individualizasiyasıdır. Bu proses dəyişən tədris texnologiyalarının tətbiqi yolu ilə hər bir şagirdin daxil edilməsi və iştirakının aktivləşdirilməsi ilə bağlıdır. Aydın ki, əlilliyi olan tələbələr təhsillərinə xüsusi inkişaf etmiş yanaşmaların təqdim olunmasını tələb edirlər.

Sosial-mədəni kontekstdə xarici dilin öyrədilməsi müəllimin şagirdlərin fərdi fərqlərinə maksimum konsentrasiyasını nəzərdə tutur. Bu-

nu iki qrupa bölmək olar: koqnitiv və emosional. Koqnitiv qrupun komponentləri intellektual fəaliyyətin xüsusiyyətləri, dil səriştəsinin səviyyəsi və dilin öyrənilməsi strategiyalarıdır. Emosional sferaya dilə münasibət, motivasiya və dil baryerləri daxildir. Bu komponentlər qarşılıqlı asılılıq və qarşılıqlı asılılıq şəraitində nəzərə alınmalıdır. Inklüziv sinifdə şagirdlərin ünsiyyətçi fəaliyyətinin düzgün təşkil edilməsi imkan verir: istisnasız olaraq sinfin bütün şagirdləri arasında əməkdaşlıq səviyyəsini artırmaq, differensiallaşdırılmış məşğələlər sistemini inkişaf etdirmək və onların həyata keçirilməsi üçün əlavə vaxt planlaşdırmaq, dərstdə şagirdlər arasında dərhal verilən rəyləri həyata keçirmək. Bu, şagirdlərin dil və nitq bacarıqlarını birləşdirmə və genişləndirmə imkanı yaradır.

Müəllimin əsas vəzifələrindən biri də şagirdin öyrənməyə müvəffəq olması üçün kömək etməkdir. Buna müvafiq olaraq, təlimin uğurlu olması, əsasən, müxtəlif təhsil texnologiyalarının təhsil prosesinə inteqrasiya olunmuş və sistemli şəkildə təqdim edilməsindən asılıdır.

Inklüziv təhsildə ingilis dilinin tədrisinə bəzi yanaşmalar:

1. Etiketə yox, öyrənənə baxın. Sağlamlıq imkanları məhdud öyrənənlər müəyyən şəxsiyyətə malik insanlardır. Disleksiyası olan hər bir insan eyni deyil. Şagird introvert, ektovert, yaradıcılıq qabiliyyəti yüksək olan, yaradıcılıq qabiliyyəti heç olmayan, musiqiyə meyl göstərən və göstərməyən ola bilər. İlk öncə öyrənəni tanımaq lazımdır.

2. Dərstdə hər zaman empatiya və anlayış inkişaf etdirən məşğuliyyətləri təşviq edin və istifadə edin. Məsələn, ingilis dili dərslərində fəaliyyət zamanı qarşıdakı haqqında müəyyən fikir yürütmək, təxmin etmək və ya yadda saxlamaq kimi tapşırıqlar tətbiq etməklə şagirdlərdə qarşılıqlı anlaşma və fikir söyləmə bacarığı inkişaf etdirmək olar. Bu tip dil fəaliyyət həm də şagirdlərdə dil baryerini aşmağa, ingiliscə danışarkən utanma və çəkinmə kimi hisslərdən uzaqlaşmağa kömək edəcək.

3. “Birlikdə öyrənək” başlıqlı sinif müqaviləsi yaradın. Məsələn, sinif otağınızın əsas dəyərlərini aydın şəkildə göstərən qaydalar təyin edin. Məsələn:

- Biz bir-birimizə kömək edirik.
- Bir-birimizi dinləyirik.

• Hər kəsin özünəməxsus olduğunu anlayırıq.

4. Öyrənənlərə ingilis dilini müxtəlif üsullarla və müxtəlif situasiyalarda təqdim etmək imkanı verin.

5. Həmyaşıdların tərbiyəçisi və ya dost sistemini inkişaf etdirin. Burada öyrənənlər bir-birinə kömək edir və bacarıqları bölüşürlər. Qarşılıqlı şəkildə bilmədikləri sözləri və ya qrammatik qaydanı bir-birilərinə ötürürlər.

6. Necə göstəriş verdiyinizi yaxşı düşünün. Verdiyiniz tapşırıqları aydın, səliqəli şəkildə, addım-addım verin. Onları istədiyiniz qaydada və çox sadə şəkildə verin. Ardıcılardan uzaq durun. Məsələn, “lövhəyə bax, kitablarını aç” demək daha anlaşılıqlı olar, nəinki “kitablarını açmazdan əvvəl, lövhəyə bax”. Nümunə verərək və öyrənənlərdən nümunə alaraq yoxlayın.

7. Qaydaları və rutinləri gücləndirmək üçün vizuallardan istifadə edin. Dərsin müxtəlif

hissələrini göstərən şəkillər qoy: dinləmək (qulaq), danışmaq (ağız), yazı (qələm), oxu (kitab) və dərsin əvvəlində bunları lövhəyə qoyun. Bununla, şagirdlər yeni sözü öyrənməkdə çox əziyyət çəkməyəcəklər.

Beləliklə, ingilis dili dərslərinin müsbət effekt göstərməsi üçün güclü öyrənmə imkanlarını təmin edən əlverişli mühit və təlim modelləri yaradılmalıdır. İnküziv təhsil bütün uşaqların hüquqlarının təminatı olmaqla yanaşı, insanların sosial rifahının yüksəldilməsinin də qarantıdır.

Problemin aktuallığı. Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlara ingilis dilinin tədrisinin səmərəli yollarına aydınlıq gətirilmişdir.

Problemin elmi yeniliyi. Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlara ingilis dilinin tədrisinin səmərəli yolları işlənmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə doktorantlar və gənc tədqiqatçılar üçün faydalı olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. Məktəbəhazırlıq qruplarında inküziv təlimin təşkili: Müəllimlər üçün metodik vəsait. -Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun nəşri, -2021.
2. Loreman, T . İnküziv təhsil. / T . Loreman, J. Deppeler, D. Harvey. -Bakı, -2005.
3. Cummins, J.A Theoretical framework for bilingual special education // Exceptional Children, -2010, № 56.
4. Gardner, R.C. Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation. / R.C. Gardner -London: Edward Arnold, -2015.

E-mail: mehdiyevaulviyya@gmail.com
Rəyçilər: *ped.elm.dok., prof. D.Ə. İsmayılova,*
ped.ü.fəls.dok., dos. F.Ə. Rzayeva
Redaksiyaya daxil olub: 30.11.2022.